

ANMELDELSER

DOMMEDAG ALS

Tom Buk-Swienty: *Dommedag Als 29. juni 1864*. Gyldendal 2010. 496 s.

Det kan næppe have undgået nogens opmærksomhed, at Tom Buk-Swienty har skrevet en bog med titlen *Dommedag Als* om den sidste fase af krigen i 1864, om krigshandlingerne og om fredsslutningen. Den har fået en ekstraordinær medieomtale, som normalt ikke vil være en historisk bog forundt. Mediedækningen skyldes de sensationelle opdagelser, Buk-Swienty har gjort. Eller siger, han har gjort. For man kan ikke just sige, at han har været udsat for kritisk journalistik, der har forsøgt at forholde sig til hans egen fremstilling af, hvad han har fundet ud af, eller hvorledes det forholder sig til den historieforskning, der er på området. "Masser af historikere har forsket i 1864-krigen, Danmarks besættelse og den kolde krig. Alligevel er det påfaldende, at det er journalister og forfattere, som finder det spændende ny. Forklaringen er en forsigtig dansk forskertradition".³⁰ Dette hævdes uimodsagt som et faktum. Et andet 'faktum' er det ifølge Buk-Swienty, at "tidligere generationer har undertrykt dette særlige kapitel, fordi kongens handlinger ikke passede ind i det danmarksbillede, datidens historikere var med til at bygge op".³¹ Det er lykkedes Buk-Swienty at fremstille det således, så selv videnskabsportalen *Videnskab.dk* ender med følgende konklusion: "Man kan undre sig over, hvordan en sådan oplysning kan gå glemmebogen i mere end et århundrede – uden at blive undersøgt til bunds af historikerne og uden at nå ud til danskerne".³² Tom Buk-Swienty har nemlig gjort den sensationelle opdagelse, at Christian 9. ville sælge Danmark til Tyskland – en opdagelse, som danske historikere hidtil har undertrykt, og at det er nødvendigt for danskerne at se dette skræmmende kapitel af landets historie i øjnene. Siger forfatteren altså om sin egen bog. Og journalister har stået på rad og række for at klappe i egne hænder og bogens forfatter på skuldrene.

Både forfatterens 'opdagelse' af Christian 9.s såkaldte 'landsforræderi' og hans udpegning af 1864 som erindringspolitisk slagmark er imidlertid problematiske. Hans væsentligste faktuelle oplysninger bygger på allerede kendt stof, tilsat insinuationer, spekulationer, ahistoriske vurderinger i sensationens navn og en lejlig-

³⁰ Tom Buk-Swienty: "Fortiden er fyldt med slagkraftige nyheder", *Kristeligt Dagblad*, 19. august 2010.

³¹ "Afsløring: Danmark var i 1864 tæt på at blive tysk delstat", *BT*, 19. august 2010. Også "Den store danske fortrængning", *Politiken*, 18. august 2010; "»Danmark stod foran undergang«, *Berlingske Tidende*, 22. august 2010; "Det største nederlag", *Politiken*, 25. august 2010.

³² "Christian IX's hemmelighed gør os nysgerrige", *Videnskab.dk*, 18. august 2010.

hedsbestemt oppustning af betydningen af året 1864 for os i dag. Den jublende og ukritiske modtagelse af bogen i store dele af pressen rejser imidlertid spørgsmål om rimeligheden i Tom Buk-Swientys påstande, fordi de kun i begrænset omfang står for en nærmere kritisk efterprøvelse.

FREMSTILLINGEN

Dommedag Als handler om det afgørende sidste slag i den Anden Slesvigske Krig i 1864 og fredsforhandlingerne under og efter det danske nederlag. Bogen falder i fem dele. Første del er bygget op som en dag-for-dag nedtælling til dommedagslaget på Als, hele tiden med forskellige personers oplevelser i centrum. Vi har med mennesker at gøre, prøvsere som danske, deres overvejelser, bekymringer og usikkerheder. De personlige beretninger rammes ind af oplysninger om det sønder-skudte Sønderborg, troppernes placering og bevægelser, den tyske hærledelses planer. Del 2 giver et tilbageblik til tiden efter slaget ved Dybbøl. Fremstillingen er anderledes end del 1. Der er kun enkelte krigsoplevelser og mere redegørelse for krigsplaner og militære omrokeringer og for meninger og holdninger i hovedstaden. I del 3 redegøres der for den skrøbelige storpolitiske magtbalance og de første frugtesløse fredsforhandlinger i London, hvor de nationalliberale med D.G. Monrad i spidsen forspilder enhver chance for en tålelig fred.

Forhandlingsammenbruddet fører til krigens genoptagelse, som er genstand for del 4: "Slaget". Vi følger med helt tæt på kamphandlingerne, som de blev oplevet af deltagerne, med vidneberetninger fra begge sider. Vi møder flere personer fra del 1 på slagmarken. Del 5 bærer titlen "Undergang" og beskriver panikken i folketinget og i København efter nederlaget. Dertil kommer en fremstilling af fredsforhandlingernes sidste runde i Wien og af de politiske begivenheder, holdninger og handlinger i den forbindelse. Dele af de sidste vil spille en hovedrolle i det kommende. Men først om fortællingen.

FORTÆLLETEKNIKKERNE

Bogen er med rette blevet rost for sin formidling. Dens opbygning er vellykket. Den starter med noget dramatisk, går tilbage i tid og giver baggrund, vender sig til det politiske spil om freden, derfra tilbage til krigshandlingernes dramatik, og afslutningsvis til den endelige fredsforhandling, der også er nok så dramatisk, om end på en anden måde.

Fortælleteknisk er der to lag i bogen. Del 3 og 5 er almindelig, men absolut vel-skrevet, historisk redegørelse for politiske begivenhedsforløb. Denne fremstillingsform adskiller sig ikke markant fra det, enhver historiker ville gøre. Med held benytter Buk-Swienty dog det kneb at meddele hvert sceneskift, hvor samtaler eller tildragelser fysisk foregår. Det giver en mosaik-effekt, der understreger kompleksiteten i det hele. Del 1 og del 4 er anderledes.

I del 1 er der anvendt, hvad man kunne kalde en montageform. Vi ser begivenhederne fra forskellige personer og perspektiver, hvilket illustrerer, hvorledes krigen

tog sig ud fra forskellige udsigtpunkter i samfundet. Den sammenstillende mosaik, hvor vidneudsagnene kun kommenteres i begrænset omfang, giver fremstillingen et 'håndholdt' dogmefilms-præg, der betyder, at læseren kommer i øjenhøjde med samtidige personer. Der er ingen samlende analyse, der skal knytte de forskellige udsagn sammen – kilderne taler i vidt omfang for sig selv både ved hjælp af citater og kildegengivende sammenskrivninger. Del 4 adskiller sig fra del 1 derved, at den er en mere sammenhængende kildegengivende beretning, dog stadig med fortløbende øjenvidneberetninger i citat, der giver nærvær og liv til fremstillingen. "Vor kæde viger. Jeg løber med geværet i den ene hånd og ladestokken i den anden..." (s. 277).

Fortællestilen kunne kaldes absolut eller final. Sjældent diskuteres forskellige tolkningsmuligheder, der argumenteres ikke eller tages forbehold for de givne tolkninger, men slås fast og beskrives konkret. Fremstillingen er heller ikke reflektiv, idet forfatteren aldrig henviser til sig selv som fortolker. Fortælleren er til stede som alvidende iagttager, også af personernes karaktertræk og tanker. Fortælleren er også enkelte steder til stede som oversætter og den, der forklarer. Men uanset om fortælleren er iagttager eller oversætter, optræder han ikke som henvisningsinstans for beretningens perspektivisme, at fremstillingen er en fortolkning. Der er også kun få overvejelser over sandhedsværdien af vidnernes udsagn, ligesom der heller ikke er fodnoter eller løbende diskussion af forskningens forskellige tolkninger. Dette adskiller til en vis grad fremstillingen fra historievidenskabelige fremstillinger. Gevinsten er, at fremstillingen bliver betydeligt lettere, end en faghistorisk fremstilling oftest ville være. Den gevinst er, set i et formidlingsammenhæng, større end det, der går tabt.

ERINDRINGSPOLITIKKEN

I bogens indledning giver Buk-Swienty sin begrundelse for, hvorfor endnu en bog om 1864 er relevant for os i dag. De sensationelle oplysninger, som jeg vender tilbage til nedenfor, om Christian 9.s afsøgning af mulighederne for at bevare sin helstat ved at få alle rigsdele optaget i Det Tyske Forbund, kædes samme med de konsekvenser, det ville have fået for vort land, hvis forehavendet var lykkedes. "For Danmark – for alle danske også i dag – ville alt have set radikalt anderledes ud, hvis Bismarck havde sagt ja til den danske forespørgsel. Så kunne Danmark være blevet – tysk" (s. 6). Længe var den danske folkesjæl martret af det åbne sår fra 1864, og den selvretfærdige udlægning af krigen som et preussisk overgreb er måske stadig hos os, selvom krigen som sådan for længst er glemt. "Spørgsmålet er da også, om denne fjerne krig til trods for, at den af nutidens danskere er delvist glemt, og af tidligere generationer blev set i et selvretfærdigt lys, ikke stadig former vores fælles kulturelle identitet mere, end vi er klar over, og måske endda mere, end vi fortsat vil stå ved" (s. 9).

Men hvordan skal man så tolke det? På hvilken måde former 1864 til stadighed vores fælles kulturelle identitet, vores 'folkesjæl', som den også kaldes i indlednin-

gen? Bogen giver ingen yderligere vejledning end ovenstående. Der er ingen analyse af nederlagets virkningshistorie eller af de spor af den, som ifølge Buk-Swienty stadig er hos os i dag. Bogen holder sig strikt til perioden fra slaget ved Dybbøl til fredsslutningen i Wien og de videre levnedsløb for nogle af de mennesker, der er inddraget i fortællingen. Spørgsmålet bliver stillet, men ikke besvaret.

Læser man indledningen i lyset af den efterfølgende fremstilling, tegner der sig for mig at se én tolkning. Ved at vise de politiske ledere som kolde magthjerner – eller for de danskes vedkommende måske snarere følelsesmæssige hotheads – der ud fra idealer eller magtstræberiske statshensyn sendte unge mænd i død og lem-læstelse, uanset om de var preussere eller danskere, kan det erindringspolitiske formål med bogen vel siges at være mellemfolkelig forståelse mellem danske og tyske. Som jeg læser fremstillingen, bliver det erindringspolitiske sigte, at vi, trods afstanden i tid, stadig lider af en antityskhed, som stammer fra 1864. Men denne antityskhed bygger på en fejlagtig fremstilling af krigen og ikke mindst de danske politikeres uvilje til at få den fred, som var mulig, og som ville have sikret det Danmark, der først blev en realitet i 1920. Den er, som det fremgår af bogens afsluttende gennemgang af kildematerialet, et opgør med en af nationalistisk præget os-mod-dem-tankegang (s. 430). Bogens terapeutiske sigte er at mane til forståelse.

I et interview i *Politiken* udvikler Tom Buk-Swienty bogens erindringspolitiske sigte en del mere, hvilket underbygger denne læsning:

»Jeg har kaldt nederlaget i 1864 for Danmarks *Stunde Null*. Der er et Danmark før 1864 og et andet efter. Det Danmark, vi har i dag, er selvfølgelig også påvirket af så meget andet, men det er der, det moderne Danmark fødes, og megen af vores selvforståelse kommer derfra. Blandt andet vores opfattelse af tyskerne. Før så vi os som en integreret del af Europa med tysk kultur som meget dominerende i Danmark. Men på grund af denne undergangsangst får vi en skepsis over for udlandet, som jeg mener er blevet et meget distinkt dansk karaktertræk«. *Så uden at tage munden for fuld kan man godt, efter din mening, sige, at modstanden mod EU og den fælles valuta osv. har sine rødder i disse begivenheder?* »Ja, de har rod i det. Det er klart, at der er en masse andre ting, der spiller ind. Men ligesom du i dag ikke kan forstå sydstatene uden at vide, hvad der skete i borgerkrigen, kan du heller ikke forstå Danmark uden at forstå krigen i 1864. Vi har bare lukket ned for den kendsgerning, at institutioner og kulturelle tankegange er blevet præget af det, der skete dengang. På godt og ondt. For der er jo også kommet positive ting ud af 1864. For eksempel bliver Danmark jo et ufatteligt fredeligt land efter 1864, og demokratiet begynder at blomstre på sin egen danske måde«, siger Tom Buk-Swienty.³³

Set i lyset af *Dommedag Als'* erindringspolitiske sigte, synes jeg langt hen ad vejen det lykkes Tom Buk-Swienty i bogen at styre fri af en nutidig og national tolkningsramme og det gamle tyske fjendebillede. Der findes absolut tvetydigheder,

³³ "Den store danske fortrængning", *Politiken*, 18. august 2010. Intervieweren er journalist Kim Faber.

som bevidst eller ubevidst spiller på det gamle tyske fjendebillede. Det gælder problematikken omkring afsøgningen af Danmarks indtræden i Det Tyske Forbund. I hovedsagen beskrives Det Tyske Forbund som et løst forbund af nogenlunde autonome stater. Men i del 5 bliver det til en problemstilling om indlemmelse i Tyskland (som jo ikke eksisterede i statsform i 1864, og som ingen havde nogen anelse om, ville eksistere i 1871). At denne indlemmelse i Tyskland overhovedet kommer på tale, skyldes, at den nye konge Christian 9. er mere tysk end dansk. Og indlemmelsens konsekvens ville have været, at Danmark var blevet tysk. Men Buk-Swienty tager i hovedsagen de nødvendige forbehold i bogen, der peger bort fra en nutidig og national tolkning. I pressedækningen forholder det sig anderledes, hvilket jeg vender tilbage til afslutningsvis.

NYHEDER

Det kan måske synes malplaceret at spørge til, hvilken ny viden bogen bidrager med. Ny viden er et videnskabeligt krav, som ikke omfatter en bog skrevet for publikum på det fri bogmarked. Når det alligevel er rimeligt at forholde sig til spørgsmålet, er det fordi Buk-Swienty selv lægger vægt på, at store dele af det kildemateriale, bogen bygger på, ikke har været anvendt før.³⁴ Det er kilderne, der giver bogen legitimitet, så at sige. Hvor meget bogen føjer til krigshistorien har jeg ingen forudsætninger for at bedømme, men der er sikkert en del hentet fra breve, dagbøger, erindringer, avisreportager, Forsvarets arkiv mm. Den selvforskyldte krig og billedet af de inkompetente nationalliberale politikere både i krigen og fredsforhandlingerne er til gengæld standard i ethvert nyere oversigtsværk. Det samme gælder fremstillingen af det kalkulerende magtgeni Bismarck. Fremhævelsen af bogens nye kildebaserede oplysninger knytter sig da også især – ja nærmest udelukkende – til de kilder, som Hendes Majestæt Dronning Margrethe har givet forfatteren lov til at se i kongehusets arkiv. Mere præcist vil det sige Tom Buk-Swientys sensationelle opdagelse af nye oplysninger om den sidste fase op til og under fredsforhandlingerne i Wien og Kong Christian 9.s afsøgning af mulighederne for, at Danmark kunne indtræde i Det Tyske Forbund sammen med Slesvig og Holsten med den danske konge som overhoved.

Dette er ikke som sådan en nyhed. Historikere har bestemt beskrevet det tidligere. Som det fremgår af bogens litteraturgennemgang, har både Niels Neergaard og Erik Møller skrevet om det, i henholdsvis 1916 og 1958. For dem var det bare ikke en sensation, og Buk-Swienty prøver ihærdigt at skrive sig uden om deres værdi.

Sammenligner man Buk-Swientys fremstilling med Neergaards og især Møllers, er der nemlig ikke noget nyt. I første omgang handler det om, at den danske konge med den belgiske kong Leopold 1. som mellemmand tog kontakt til den preussiske konge, for at høre om muligheden af, at hele monarkiet inklusive Danmark indtråd-

³⁴ *Dommedag Als*, s. 6f. Også pressemeddelelsen og avisomtalerne har fokuseret på nyhedsaspektet som det væsentligste ved bogen.

te i Det Tyske Forbund. Kontakten såvel som dens indhold fremgår både af Møller og Neergaard.³⁵

Buk-Swienty citerer et længere uddrag af det brev, som Leopold 1. sendte med den danske konges forespørgsel til den preussiske kong Wilhelm 1. Brevet er den store holy shit-opdagelse, han har gjort i kongehusets arkiv. Han kunne imidlertid lige så vel have løftet det fra to ældre samlinger af publicerede kilder, en tysk fra 1929, som Buk-Swienty godt kender, og en dansk fra 1936.³⁶ At de danske delegerede ved fredsforhandlingerne i Wien af den danske regering fik i opdrag ”aldeles confidentielt og uden paa nogen Maade at engagere den Kgl. Regering at sondere, hvorvidt og under hvilke Betingelser og Fordel den Danske Stat kunde optages i det Tydske Forbund”. Det har Buk-Swienty fundet i Rigsarkivet. Han kunne dog have plukket citatet hos Møller.³⁷ Buk-Swienty bygger sin opdagelse af, at man fortsatte afsøgningerne selv under forhandlingerne i Wien, på netop dette. Det er derfor en sandhed med modifikation, når han skriver om Møllers fremstilling: ”Han nævner således ikke på noget tidspunkt de senere faktiske forsøg under selve forhandlingerne i Wien på at afsøge mulighederne for, at Danmark kunne blive indlemmet i det tyske rige” (s. 397, citat s. 436). Møller skriver faktisk, at tanken bliver ved med at rumstere i regeringen i samme omfang som Buk-Swienty udlægger det. Møller oplyser os om, at afsøgningen fortsatte, også efter kongen og regeringen uden for Rigsrådet var holdt op med at tale om helstatsbevarelse som en farbar vej ud af moradset.³⁸

Det, der gør de nye oplysninger sensationelle, er således ikke, at de er nye, men at Buk-Swienty gør dem til genstand for nogle mere spekulative og insinuerende end afklarede overvejelser: Betyder det faktum, at kongen tog sin første afsøgende kontakt til den tyske konge uden om regeringen og dens leder Monrad, at kongen var højforræder? Kongen var med ”denne fantastiske forespørgsel i færd med at begå noget, der kunne minde om højforræderi og potentielt set kunne være blevet en slags statskup. Han tog initiativet uden om sine ministre og dermed grundloven”. Senere skriver Buk-Swienty: ”Han [Christian 9.] tog altså initiativer, der efter i hvert fald en senere tids målestok (...) havde en snert af landsforræderi, endskønt det dog ingenlunde kan stilles så simpelt op, da kongen først og fremmest forsøgte at bevare et intakt dansk monarki” (s. 352f, s. 413). Anderledes ser det ud i de ældre fremstillinger, hvor denne hypotetiske forræderianklage ikke rejses, og hvor oplysningerne ikke tillægges sensationens høje stemmeføring.

³⁵ Niels Neergaard: *Under Junigrundloven*, bd. 2, København: Gyldendalske Boghandel, 1916, s. 1411. Erik Møller: *Helstatens Fald*, bd. 2, København: G. E. C. Gads Forlag, 1958, s. 167.

³⁶ *Dommedag Als*, s. 352. Fritz Hähnsen: *Ursprung und Geschichte Des Artikels V Des Prager Friedens. Die Deutschen Akten Zur Frage Der Teilung Schleswigs (1863-1879)*, bd. 1, Breslau: Ferdinand Hirt, 1929, s. 281. Aage Friis (udg.), *Statsraadets Forhandlinger om Danmarks Udenrigspolitik 1863-1879*, København: Munksgaard, 1936, 434f.

³⁷ Erik Møller: *Helstatens Fald*, bd. 2, s. 174. *Dommedag Als*, s. 436.

³⁸ Møller *Helstatens Fald*, s. 169.

Når hverken Neergaard eller Møller tillægger det sensationel betydning, synes det at hænge sammen med, at de ser det som blot et blandt flere, i deres optik, mere eller mindre desperate løsningsforslag i nederlagets time. Sigtet var at bevare helstaten hel, eller i det mindste bevare så meget som muligt, på den danske konges hænder. De fremkom alle efter, at Hertugdømmerne i realiteten var tabt, og som for forbundstilslutningens vedkommende blev det lige præcis ved afsøgningen. Møller fremhæver direkte i kursiv ordet "*kunde*" for at understrege, at det i hans tolkning er en afsøgning. Af Møller fremgår det også tydeligt, at han ser den danske regering og konges overvejelser som urealistiske og desperate, og at både idéen om en personalunion mellem Kongeriget og Hertugdømmerne i forening og idéen om forbundsindtrædelsen spøjte længe efter, man var holdt op med at tale om dem uden for regeringen. Enhver sten måtte vendes, således også denne. Men, som man også kan se af regeringens reaktion, f.eks. da Bluhme selv bragte det i forslag i Rigsrådet, troede ingen på, at det lod sig realisere.³⁹ Derfor, tror jeg, gøres der ikke noget særligt ud af det. Det fik ingen reel betydning i virkelighedens verden. Claus Bjørn har taget konsekvensen af dette i sin korte gennemgang i *Dansk Udenrigspolitik Historie* og undlader at nævne forespørgslen overhovedet.⁴⁰

Spekulationen om højforræderi er irrelevant, og skulle den føres igennem, ville den kræve en egentlig analyse af kongens formelle og reelle rolle i forhold til regeringen i udenrigspolitikken. Det er jo klart, at kongen var tiltænkt en anden rolle i det politiske system i denne periode end senere. Der er mig bekendt intet i grundloven fra 1849, der forhindrer kongen i at tage udenrigspolitiske initiativer på egen hånd. Ministrene var kongens ministre, ikke folkets eller folketingets. Christian 9. afskedigede Monrad i foråret 1864 uden at blinke, og uden at hans ret til at gøre det blev anfægtet. Kongens aktive deltagelse i statsstyrelsen var uomtvistelig og retten dertil uomtvistet. Buk-Swienty nøjes med at rejse mistanken ud fra en senere tids synspunkt.

Fra mit synspunkt kunne der også være andre grunde til ikke at tillægge det sensationel betydning. For det første lå Christian 9.s forpligtelse som konge på at bevare den stat, han var konge for. I den forbindelse er det ligegyldigt, om Christian 9. var mere tysk end dansk, som Buk-Swienty inddrager i sin tolkning af kongens handlinger. Christian 9. var helstatsmand, og derfor var han valgt som konge. Konger var traditionelt helstatsmænd, med mindre de ikke var rigtige konger, som Frederik 7., der bare var levemand. Hans far, Christian 8. var helstatsmand, Frederik 6. var helstatsmand (og Christian 7. var sindssyg, men sikkert alligevel helstatsmand). Kongers opgave var at udvide eller i det mindste bevare deres kongerige.

³⁹ Møller *Helstatens Fald*, s. 169. Forhandlingerne i statsrådet, som inkluderede overvejelserne om at afsøge mulighederne for Danmarks indtrædelse i Det Tyske Forbund, fandt sted 11., 19. og 25. juli 1864 og kan følges i Harald Jørgensen (udg.): *Statsraadets Forhandlinger 1864-1866*, bd. 10, København: Munksgaard, 1972, s. 12ff.

⁴⁰ Claus Bjørn: *Dansk Udenrigspolitisk Historie*, bd. 3, København: Gyldendal, 2006, s. 241ff.

Kongen var konge af Helstaten, ikke af kongeriget Danmark alene. Christian 9. var allerede repræsenteret i Det Tyske Forbund som hertug af Holsten, som var en tysk forbundsstat, hvilket ikke anfægtede hans rolle som suveræn der. Det har således næppe været nogen revolutionerende, endsige forræderisk tanke for ham, at hele hans stat skulle træde ind i det tyske forbund. For en ahistorisk betragtning kan Christian 9.s handling synes forræderisk, mens den tager sig noget mindre kontroversiel ud for en historisk betragtning. Han gjorde sådan set bare, hvad han skulle som regent i et Europa af dynastiske territorialstater, ganske som sin Habsburgske kollega Franz Joseph 1. gjorde i 1871, da han afviste Østrigs indtrædelse i et samlet Tyskland. Også Franz Joseph satte sin helstats bevarelse over nationale hensyn.

For det andet, hvis man skal gå ind på det spekulative spor, karakteren af Det Tyske Forbund. Det præsenteres af Buk-Swienty ganske rigtigt som en løs stats-sammenslutning. Flere steder bliver der skrevet Tyskland, men Det Tyske Forbund var en ganske anden sag. Den danske konges suverænitet i Holsten var ikke sat ud af kraft, fordi Holsten var en forbundsstat. For ikke alene var Det Tyske Forbund en løs sammenslutning, det var en sammenslutning af suveræne stater, der var forpligtet på at yde hinanden militærhjælp ved angreb udefra. Enkeltstaternes suverænitet var helt central for Det Tyske Forbund. Det fremgår måske mest illustrativt af Forbundets definition af national enhed i den revolutionære situation i 1848. I 1848 så man national enhed inden for føderative rammer, som netop ikke måtte pille ved det bestående forhold mellem konger og folk, dvs. de bestående suverænitetshold. Alle små 40 tyske stater skulle forblive, som de var, og national enhed skabes som en overbygning på deres grundlag. Pointen er i denne sammenhæng: Var kongeriget Danmark blevet en del af forbundet, havde det ikke forandret den danske konges stilling som suveræn over kongeriget Danmark. Man kan selvfølgelig spørge, om kongen ikke ville have ofret det danske demokrati ved en indtræden i forbundet. Men det er karakteristisk, at der ikke var enighed om at bekæmpe nationale eller liberale bevægelser efter 1848, hvorfor man ikke gjorde noget i fællesskab, selvom både Preussen og Østrig pressede på. Inddæmningen af liberalismen og de nationale bevægelser faldt ind under den enkelte stats område, med enorme forskelle i bekæmpelsen af dem til følge. Under krigen med Danmark var Forbundet på det nærmeste handlingslammet og mistede de sidste rester af legitimitet, for så at gå i opløsning i 1866.⁴¹

Buk-Swienty er også inde på det samme, idet han advarer mod at måle datiden med nutidens målestok: "At hele det danske rige blev indlemmet i Tyskland, var derfor ikke en helt fremmed tanke for kongen (...) For en mand, der som kongen var vokset op i et tysktalende miljø i det sydlige Slesvig, og som ikke brød sig om det nymodens fænomen nationalisme, var det, når det nu skulle være, en ganske logisk plan (...) Kongen mente desuden givetvis, at han handlede i det danske folks

⁴¹ Jürgen Müller: *Deutscher Bund und deutsche Nation 1848-1866*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2005.

interesse. Herre gud, hvis man som kongen ikke gik op i, om man talte dansk eller tysk, men tværtimod foragtede nationalisme og anså den for en moderne destruktiv kraft, kunne det så ikke komme ud på ét, om man var en selvstændig helstat i nord eller en nogenlunde autonom helstat i et tysk forbund på linje med forbundets andre medlemsstater? Set med eftertidens briller er det dog en yderst bemærkelsesværdig tanke, at Danmark som konsekvens af den tabte krig kunne være blevet tysk". (s. 353) For mig at se er denne udlægning helt korrekt, hvis der med tysk menes tysk forbundsstat, med "nogenlunde autonom" menes suveræn, med "det danske folks interesse" menes det danske monarkis interesser, og hvis der ses bort fra bemærkningerne om sproget. Det Tyske Forbund beskæftigede sig ikke med lovgivning og da slet ikke enkeltstatslig lovgivning eller sprogpolitik. Desuden er det tvivlsomt, om kongen og hans regering af helstatsmænd ikke ville tage nationale hensyn til f.eks. sproget. De bad faktisk i den nævnte instruks, hvor de delegerede underhånden skulle undersøge mulighederne for indtræden i Det Tyske Forbund, om, at en fred skulle tage hensyn til de nationale forhold i Slesvig.

DOMMEDAG I PRESSEN

Dommedag Als har fået en pressedækning, som jeg ikke erindrer nogen anden historisk bog har fået herhjemme. Det begyndte den 18. august med en forsideartikel på *Politiken*, skrevet af Kim Faber, der, som Buk-Swienty, underviser på journalistuddannelsen på Syddansk Universitet. Faber har været den mest aktive journalist i dækningen af *Dommedag Als* op til dens publicering den 25. august, og har blandt andet givet et smukt portræt af Buk-Swienty under overskriften "Den ideelle fortæller".⁴² Det, der startede det hele, var imidlertid forsideartiklen i *Politiken*, som Kim Faber skrev fire dage tidligere med titlen: "Hemmeligt arkiv: Kongen tilbød Danmark til tyskerne efter 1864". Den kom til at sætte dagsordenen for de fleste andre avisers dækning, så den bliver også ryggraden her.⁴³

⁴² *Politiken*, 22. august 2010.

⁴³ Et par titler viser tyngden i Politikens framing af historien: "Danmark skulle være Dänemark", *Metroexpress*, 18. august 2010; "Et tysk Danmark?", *Urban*, 19. august 2010; "Forfatter omskriver historien", *Fyns Amts Avis*, 19. august 2010; "Her begynder dommedag", *Jyllands-Posten*, 21. august 2010; "Ifølge Tom Buk-Swientys bog 'Dommedag Als', der udkommer på onsdag, var Danmark en hårsbredde fra at forsvinde efter nederlaget i 1864. Kong Christian IX tilbød nemlig Prøjsen, at hele riget blev indlemmet i Det Tyske Forbund"; "Afsløring: Danmark var i 1864 tæt på at blive tysk delstat", *BT*, 19. august 2010; "Kongen ville forære Danmark væk", dr.dk. Hele provinspressen og TV2s regionalstationer overtog i det store hele Politikens titel og fokuserede på nyheden, på det mulige landsforræderi og konsekvenserne i form af, at Danmark var blevet tysk. Hos *Information* har man i artiklen "Solgt til tyskerne", 20. august 2010, glemt forbeholdene i forbindelse med forræderiet og kan slå fast, at "Forræderiet ligger i det faktum, at han gik bag om ryggen på regeringen og uden om demokratisk hjemmel indgik alliancer med fremmede magter. Den slags betragtedes dengang som forræderi". Infomediasøgning på "Kongen tilbød Danmark til tyskerne efter 1864" giver 69 artikler.

Pressedækningen fokuserer i første række på de nye afsløringer. Det er ikke så underligt, for det er også omdrejningspunktet i Gyldendals pressemeddelelse: "Det er en helt utrolig historie, som takket være mine nye arkivfund for første gang kan fortælles i sin helhed, og som dokumenterer, hvor tæt Danmark var på at gå under i 1864. Den danske kong Christian 9. og hans ministre var så desperate ved udsigten til at miste Slesvig og Holsten, at de fik den idé, at det måske var bedst, hvis hele riget blev tysk i stedet for, at Danmark blev reduceret til en småstat", fortæller Buk-Swienty". Dette går igen i alle aviserne. Det er Buk-Swientys adgang til dele af kongehusets arkiv, som han som den første har fået adgang til af Dronning Margrethe, der har ført til "fundet af yderst opsigtsvækkende dokumenter, der fortæller historien om, hvordan kongen og nogle af hans ministre i al hemmelighed arbejdede på at gøre Danmark til en del af Tyskland".⁴⁴ I *Politiken* får den et ekstra pift med Tom Buk-Swientys "Jeg har flere gange tænkt: Holy shit, står der virkelig, at man forsøgte at få Danmark til at blive en del af Tyskland", som også kommer til at gå igen i andre aviser de følgende dage.⁴⁵

Politikens framing tog således afsæt i pointen om den sensationelle nyhed, og deraf følger, at vægten lægges på tesen om, at kongens afsøgning af mulighederne i forhold til det tyske forbund balancerede på kanten af højforræderi. Det sidste fremgår af forsideartiklen, men kvalificeres ikke yderligere. Det fremhæves således ikke som i bogen, at det er for Buk-Swientys nutidige øje, at sagen tager sig sådan ud. Inde i avisen forklarer Buk-Swienty videre: »Demokratiet er ungt, og der er en stor gråzone, hvor det ikke er helt klart, hvor kongens magtbeføjelser ender. Men man kan roligt kalde kongens forespørgsel til den prøjsiske konge for et kup mod demokratiet.« Når kongen i det hele taget kunne komme på den tanke at afsøge mulighederne for at Danmark blev optaget i Det Tyske Forbund, skyldes det ifølge Buk-Swienty, at "Christian IX var selv vokset op i det sydlige Slesvig, han var på mange måder meget mere tysk end dansk, og han fostrede nu den tanke at Danmark kunne indtræde i Det Tyske Forbund for at redde stumperne. Og han spurgte – gennem den belgiske kong Leopold I – sin prøjsiske kollega, kong Wilhelm I, om det var en mulighed".⁴⁶

I *Politiken* bemærker man sig ukklarheden i brugen af Det Tyske Forbund og Tyskland. Gennemgående er det dog, at der bliver slået på det tyske, på Tyskland, at Danmark var tæt på at blive tysk, en tysk delstat eller solgt til tyskerne. I *Jyllands-Posten* bliver det under overskriften "Her begynder dommedag" til Danmarks udslettelse: "Ifølge Tom Buk-Swientys bog "Dommedag Als" (...) var Danmark en hårsbredde fra at forsvinde efter nederlaget i 1864. Kong Christian IX tilbød nemlig

⁴⁴ Pressemeddelelse fra Gyldendal Presse.

⁴⁵ "Hemmeligt arkiv: Kongen tilbød Danmark til tyskerne efter 1864", *Politiken*, 18. august 2010. Det gentages ordret i en stor halvandensides artikel inde i avisen, ligeledes af Kim Faber: "Den store danske fortrængning", *Politiken*, 18. august 2010.

⁴⁶ "Den store danske fortrængning", *Politiken*, 18. august 2010.

Prøjsen, at hele riget blev indlemmet i Det Tyske Forbund". Det eneste, der forhindrede det, var Bismarck afvisning af at optage Danmark i Forbundet.⁴⁷ Ind imellem kommer der præciseringer af Det Tyske Forbunds karakter, men *Jyllands-Posten* får som den eneste avis kompetent assistance til at afklare, hvad Det Tyske Forbund egentlig var.⁴⁸ Det, der skaber så meget opmærksomhed, er imidlertid netop det tyske spørgsmål.

Som nævnt i forbindelse med bogens erindringspolitiske sigte findes der tvetydigheder i bogen. De omhandler problematikken om afsøgningen af Danmarks indtræden i Det Tyske Forbund, som i visse passager kommer til at fremstå som en indtrædelse i Tyskland og en derpå følgende mulig fortyskning af den danske nation. De handler også om, hvordan Christian 9. næsten begik forræderi. Som også nævnt søger Buk-Swienty, i hovedsagen med held, at holde tvetydighederne i ave med de nødvendige forbehold for at dømme samtiden på ahistoriske præmisser. Det gælder bogen. I aviserne har tvetydighederne til gengæld fået frit løb. Læser man indledningen til bogen i lyset af den efterfølgende avisomtale, tegner der sig en anden tolkning, der knytter sig til det allerede citerede: "For Danmark – for alle danske også i dag – ville alt have set radikalt anderledes ud, hvis Bismarck havde sagt ja til den danske forespørgsel. Så kunne Danmark være blevet – tysk". Læst i lyset af avisomtalen spilles der her på tyskerne som fjendebillede. Henvisningen til Tyskland og at Danmark kunne være blevet tysk, spiller på den mere tyske end danske konges vilje til forræderi mod det danske folk, den spiller på nationale forestillinger og gamle nationale modsætninger. Det gamle fjendebillede og insinuationerne dramatiserer og markedsfører bogens såkaldte sensationer, men hører ikke hjemme i den historiske sammenhæng. På den anden side forholder det sig sådan, at den eneste grund til, at Christian 9.s handlinger og affæren om Det Tyske Forbund overhovedet kan blive til en sensation, er, at de med hjælp fra Buk-Swienty kommer til at spille på det gamle fjendebillede. Uden at sige det direkte eller direkte tage afstand fra det, lader Buk-Swienty det gamle tyske fjendebillede ligge og lure i pressedækningen, som det der giver bogens såkaldte nye opdagelser sensationens præg.

Buk-Swienty har ikke gjort meget for at rive aviserne ud af deres uvidenhed. Han fremstiller konsekvent sine opdagelser som meget kontroversielle, så kontroversielle, at han må håbe på ikke at blive landsforvist. De sensationelle nye arkivfund fremstilles hele vejen igennem som undertrykte, dog ikke som en bevidst

⁴⁷ "Det største nederlag", *Politiken*, 25. august 2010; "Levende historie, der nær kostede nationen livet", *Information*, 25. august 2010; "Afsløring: Danmark var i 1864 tæt på at blive tysk delstat", *BT*, 19. august 2010; "Her begynder dommedag", *Jyllands-Posten*, 21. august 2010; "Christian IX's hemmelighed gør os nysgerrige", *Videnskab.dk*, 18. august 2010; "Tak Bismarck", *Morsø Folkeblad*, 19. august 2010; "Kontrafaktisk: Danmark som tysk delstat ville højest have holdt i 50 år", *Information*, 19. august 2010; "I kanen med Dronningen", *Flensborg Avis*, 26. august 2010.

⁴⁸ Hans Schulz Hansen i artiklen "Her begynder dommedag", *Jyllands-Posten*, 21. august 2010.

sammensværgelse: ”Jeg tror ikke, at man bevidst har lavet en sammensværgelse og sagt, at nu skal vi aldrig tale om det. Det har bare gjort for ondt i lang tid. Dermed er det heller ikke blevet behandlet særlig grundigt i de faghistoriske bøger”.⁴⁹ Det ender med at blive for meget af det gode.

AFSLUTNING

Intet nyt og intet sensationelt for en historisk betragtning.⁵⁰ Det må vist være konklusionen. Det er kun, når handlingerne løftes ud af den historiske sammenhæng og sættes ind i en nutidig, at der kommer sensationelle nationale boller på suppen. For en nutidig betragtning var det forræderi, eller i hvert fald næsten. For en nutidig betragtning er det pudsigt at tænke på, at Danmark kunne være blevet tysk eller i hvert fald næsten. Det peger på den omkostning, der er, når historie skal formidles ud fra hensyn til nyhedskriterier om identifikationsmuligheder, sensation og konflikt. Omkostningen ved at aktualisere 1864 på den måde det er gjort, er, at den nuancerede og historisk korrekte historie går tabt i letforståelige modsætninger og spekulationer uden historisk bund. I pressen hjælpes sensationer på vej med halvkvædede viser, der spiller på tvetydigheder og de spekulative ræsonnementer. Var det forræderi? Ville det have ført til Danmarks undergang? Ekstra krydderi har været påstanden om, at historikerne bevidst har undertrykt de sensationelle, måske højforræderiske handlinger, som kunne have gjort Danmark til en del af Tyskland og kunne have udsluttet den danske nation. Og som det ekstra guf på toppen lægges den alment accepterede journalistsandhed, at kun journalister skriver vigtig historie, og at kun de kan skrive og formidle historie interessant, bakket op af et par studieledere, der har fundet ud af, at historikere mangler journalistisk tæft.⁵¹

Hvad angår pressedækningen har jeg det lidt på samme måde, som når jeg af vanvare har læst, hvad jeg tror, er en artikel om naturmedicin, for bagefter at finde ud af, at det var en reklame for et specifikt produkt. Man bliver lidt skeptisk overfor de øjensynligt neutrale udsagn om hensigten med at fremstille produktet. Jeg synes således også, at Buk-Swienty skylder at vise, hvad det egentlig er for en ’sygdom’ hans bog skal kurere; at slaget på Als skulle spille en særlig rolle i den danske folkesjæl eller fælleskulturelle identitet er langt fra åbenlyst for mig, og bogen beskæftiger sig ikke med det, ud over at rejse spørgsmålet. At der var undergangsstemning og dødsangst i det danske samfund i årtier efter 1864, kan man forvise sig om i et-

⁴⁹ Citatet er fra ”Den store danske fortrængning”, *Politiken*, 18. august 2010. Se også ”Afløsning: Danmark var i 1864 tæt på at blive tysk delstat”, *BT*, 19. august 2010; ”»Danmark stod foran undergang«, *Berlingske Tidende*, 22. august 2010; ”»Jeg bliver forhåbentlig ikke landsforvist«, *Jyske Vestkysten*, 24. august 2010; ”Det største nederlag”, *Politiken*, 25. august 2010.

⁵⁰ Uden at de skal tages til indtægt for mine pointer, se også Bent Blüdnikow: ”Danmarks Rædselsstund”, *Weekendavisen*, 27. august 2010; Søren Rønhede samme sted i bogdebat under overskriften ”1864”; Søren Rønhede: ”Nej, hvor uhyggeligt!”, *Politiken*, Bogdebat 28. august 2010.

⁵¹ ”Historikere: Vi mangler journalistisk tæft”, *Politiken*, 22. august 2010.

hvert historisk oversigtsværk om perioden, selvom Buk-Swienty vel egentlig også gerne vil have det til at fremstå som om, at det er noget han har fundet ud af og historikerne har søgt undertrykt. Påstanden om, at det kun er journalister og forfattere, som finder det spændende og nye i Danmarks historie, mens historikerne er tilbageholdende og forsigtige, som jeg citerede indledningsvis, kommer i det mindste for mig til at stå i et noget andet lys. For mig ser det anderledes ud, al den stund at Buk-Swienty ikke føjer noget nyt til det billede faghistorikerne allerede havde tegnet i forvejen, han lader bare som om. Den højt besungne journalistiske tæft synes alene at bestå i at skabe sensationer, hvor der ikke er nogen. Det har de historikere, der har beskæftiget sig med krigen i 1864, ikke gjort indtil nu, og efter min mening er det ikke kritisabelt, men tværtimod en fortjeneste.

CLAUS MØLLER JØRGENSEN. PH.D. LEKTOR,
INSTITUT FOR HISTORIE OG OMRÅDESTUDIER,
AARHUS UNIVERSITET